

K

Anna Fremrová

Stopy světa v individuální paměti

Annie Ernauxová
Roky
přeložil Tomáš Havel
Host, Brno 2022
280 stran

Annie Ernauxová využívá toho, že je její dílo nevyhnutelně ovlivněno jejím původem i genderem, nejen aby se vymanila z omezeného vnímání světa vymezeného třídou, v níž vyrůstala, ale hlavně jako nástroj literatury.

Vědomá práce s pozorováním a následným provazováním okolní skutečnosti s vlastní zkušeností se odráží také v letošním udělení Nobelovy ceny. Získala ji „za odvalu a klinickou pronikavost, s níž odkrývá kořeny, odcizenost a kolektivní omezení osobní paměti“, jak zaznělo ve zdůvodnění výboru. Přestože ocenění získala za celoživotní dílo, v jeho čele stojí právě aktuálně vydané *Roky*, ověčené množstvím francouzských i zahraničních cen. Předkládá v nich kolektivní portrét jedince poskládaný z hromady politických i každodenních událostí, útržků vzpomínek, fotografií, úryvků dobových seriálů, rozhovorů u nedělního oběda nebo intimních zmínek o sexuálním zranění a feministické emancipaci. Její memoárový román je tak zároveň literárním příběhem osobního života i dějin Francie — portrétem proměňující se reality od čtyřicátých let po jednadvacáté století.

Ztratit se v rocích

Z úvodních kapitol se na čtenáře sype zmatečný soubor vjemů, podobných pocitu po probuzení z živého snu nebo snaze vybavit si nejhezčí momenty letních prázdnin před dvaceti lety. Text tu připomíná spíše avantgardní pásmo než současný román, vršení obrazů a událostí u Ernauxové ale zdaleka není náhodnou asociací myšlenek.

Strípkovité vyprávění je zprvu poměrně čtenářsky náročné sledovat — a mohlo by možná od přečtení *Roků* i odradit. Časem se ale obrazy

rodinného života u oběda, citace reklam i dětská říkadla slévají ve svižně plynoucí, čtivou výpověď. Cestou vzpomínek na minoritní soukromé detaily i globálně významné události proniká hluboko do doby a její atmosféry.

Nepřeberné množství informací Ernauxová skládá k sobě tak, aby román nepůsobil jako encyklopedický výčet, a vyvažuje je přesně mířenými komentáři a popisy. Nic tu nepůsobí náhodně nebo přebytečně. Vše a všichni mají v dějinách *Roků* své pevné místo. A díky sem tam utroušeným poznámkám do závažných témat je román i čtenářsky zábavný. Američanům například vyčítá znečišťování planety i odpor k francouzským sýrům, změnu Leningradu na Petrohrad přisuzuje spíše než rozpadu Sovětského svazu snazší orientaci při četbě Dostojevského.

Listování fotoalbem

Vyprávění postupuje v knize chronologicky od dětství ve čtyřicátých a dospívání v padesátých letech až po dobu těšně před napsáním knihy. Každý dějinný úsek Ernauxová zahajuje popisem vlastní fotografie, jako by listovala obsáhlým albem, v němž v různých odosobněných momentech zachycuje své konkrétní já. Nenápadně tu odkazuje na dobovou módu, vlastní stárnutí i rodinné vztahy (někdy je na snímku sama, jindy se synem či vnoučkem na klíně).

Na pozadí světových dějin nabízí citlivý pohled do života dospívající a později stárnoucí ženy, měnící se s plynoucím časem. Zatímco v mládí je plná zápalu pro budoucnost (ať už politickou, nebo svou osobní), s postupujícími lety se nechává

Bylo by snadné zařadit *Roky* Annie Ernauxové mezi literární díla sociální kritiky, jakými jsou v dnešní době například knihy Édouarda Louise. Francouzská spisovatelka a čerstvá nobelistka ve svých biografických románech systematicky tematizuje problematiku paměti, identity a sociálních tříd, ať už v případech, kdy se obrací do příběhů vlastního vykořenění z původně vesnického, dělnického prostředí, nebo třeba když z pozice levicové intelektuálky komentuje francouzskou politiku. Přestože ale svým psaním „prošlapala cestu“ jiným autorům, jako je zmíněný Louis, literární kvality její tvorby stojí na něčem jiném, než jsou kritické komentáře francouzské, potažmo současné západní společnosti.

V rozhovoru pro francouzskou online revue *Contretemps* zdůrazňuje rozdíl mezi „podstatou“, jež determinuje autora k určitému stylu a tématu psaní, a mezi okolností, jež jeho psaní formuje, ale které si plně uvědomuje.

ukolébat do „měkce vystlané přítomnosti“, až se — společně se zrychlujícím se tempem doby a technologií — ve stáří dostává k pocitu naléhavosti a úporné snaze „dát tvar své budoucí absenci“, tedy shrnout vše do jedné rozsáhlé knihy *Roků*.

Pro svou autobiografii si oproti obvyklému očekávání vybrala vyprávění především v neosobních konstrukcích, jakési kolektivní paměti, případně ve třetí osobě. Přestože linkou, která drží román pohromadě, je její život, mluví za širší „my“ — ať už je to generace, národ, nebo celá společnost.

Touhy a očekávání jejích současníků se formují spolu s volbami francouzských prezidentů spojenými s aktuální politickou situací nebo třeba s úmrtím slavných osobností (zejména spisovatelů a filozofů — autorka přece jen nezapře své povolání učitelky literatury). Proměny společnosti pak sleduje pečlivými odbočkami k dobové kultuře. Střídání generací neoddělitelně provází kultovní filmy, oblíbená hudba i aktuální literatura — a díky nim také Ernauxová tvoří mezi generacemi mantinely, vzniká „my“ odlišné od zastaralých trendů i od nepochopitelných zálib potomků.

Emancipace a osvobození

V rozsáhlém tematickém záběru *Roků* nicméně Ernauxová sleduje ještě něco širšího než historii své generace. Mezi problematikou třídního postavení, sexuální revolucí, politickými očekáváními nebo nástupem televize a internetu se proplétá otázka po tom, co znamená svoboda — a jak se v kolektivní paměti západního světa proměňuje.

Spolu s dospíváním v prvních kapitolách se do čela oddílů románu dostává touha po osvobození z pohledu ženské zkušenosti. Postupně, těžce vybojované nabývání osobní svobody zachycuje Ernauxová do soukromých obrazů, bezpochyby platných pro několik generací žen. Společenské normy se zákazy a morálními odsudky

v padesátých letech („Za takových podmínek jsme strávily nekonečné roky masturbací, než jsme dosáhly svolení milovat se v manželském svazku.“) střídá pozvolné uvolňování, jež vrcholí zejména v sedmdesátých letech objemem antikoncepční pilulky. Ani s ní ale nedochází k dosažení žádné ultimátní svobody. V osmdesátých letech euforii střídá strach z AIDS, v pozdější době i obecná deziluze z nejisté a nelineárně se vyvíjejícího světa. „Na nás, které jsme prodělaly potrat v kuchyni, rozvedly se a věřily, že naše úsilí za osvobození poslouží i dalším, padla velká únava.“

Francouzská politická scéna, střídání levicových slibů a pravicových vůdců, prochází podobnými historickými stadii bezmoci, naděje i odevzdaného zklamání jako otázka ženského prožívání. Jako fundamentální zlom ve francouzském kolektivním smýšlení tu Ernauxová zachycuje revoluci mladé generace v roce 1968 a s nadšením také sleduje první zvolení Mitteranda, jenž sliboval interrupci hrazenou z pojistění, zrušení trestu smrti i dřívější odchod do důchodu, což pro autorčinu generaci tehdy „ztělesňovalo pravdu, pokrok a mládí“.

Přestože opravdu došlo ke splnění toho, co prezident sliboval, autorka konstatuje, že nakonec ani nově nabytá práva a volnost nevedly k naplnění snu o svobodném národu. Vítězství s sebou přineslo jen pachut jako pocta omšelým ideálům, kterým už mladá generace ani tak docela nevěřila. „Událost se nekonala.“

Naplnění představy čiré, vytoužené svobody se ve výsledku nedostavilo ani při pádu Berlínské zdi a komunistického bloku. Ernauxová popisuje, jak východní Němci a Evropané, v bídném oblečení a s ledvinkami u pasu, dojímalí Francouze svou nezkušeností s konzumním způsobem života, když se vrhali na obchody v západním Berlíně. Nenasatná honba za materiálními statky jako by pro ně byla jedním

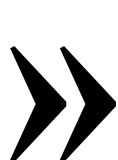
z hlavních způsobů oslavování svobody — a Západ tak pomalu od soucitu ke komunismem utlačovaným národům přešel k rozčilení z toho, jak neohrabaně si počínají ve svobodném světě. „Víc se nám líbili ve frontách na salámy a knihy, když ještě nic neměli, tenkrát jsme si díky nim mohli lépe vychutnávat štěstí a pocit nadřazenosti z toho, že patříme do ‚svobodného světa.‘“

Konzumní společnost zábavy

Své místo v pravidelné dokumentaci *Roků* nakonec mají také věci. Hmatatelný charakter různých dob dokládají nově vznikající spotřebiče, menstruační tampony, papiňáky i PVC, šokující užitečností i cenovou dostupností. S postupujícími lety se obchodáky i domovy plní věcmi, společnost si zvykla na nahraditelnost. „Zmizelo dlouhodobě udržované napětí mezi čekáním a nabytím, mezi potřebou a jejím uspokojením.“ Neskutečné hromady zboží a produktů v obrovských obchodních domech na předměstích jsou v *Rocích* přímým odrazem postupné proměny celé Evropy v konzumní společnost, zavalenou novými a novými věcmi i problémy. Ukázalo se definitivně, že hledání svobody nekončí u otevřených hranic nebo obchodáků plných možností. Jak Ernauxová svou autobiografií ukazuje, právě hledání svobody nekončí nikdy, jen okolnosti se proměňují.

Osobní prožitek se v *Rocích* propojuje s desetiletými politické, společenské i kulturní historie Francouzů, potažmo Evropanů. A v koláži společných i zcela konkrétně soukromých obrazů dosahuje něčeho většího než jen věrného portrétu části dějin. Z příběhu o osobní svobodě jednotlivce vzniká kolektivní paměť hledání identity a svobody. A přestože v ní problikávají zejména francouzské reálie — koneckonců „bývalé, současné i budoucí boje všechny odjakživa pramenily, pramení a budou pramenit z Francouzské revoluce“ —, je příběh *Roků* univerzálně platný a čtenáři velmi důvěrně známý i daleko za hranicemi Francie. Je to totiž i jeho intimně prožívaný, celoživotní boj za svobodu. Je to i jeho paměť.

Autorka je literární komparatistka.

**Střípkovité
vyprávění je zprvu
náročné sledovat**

